

Familjen Wirén, missionärer i Kongofristaten 1892 till 1907.

Inledning

Jag har under flera år haft familjen Wirén inskriven i mitt släktforskarprogram och undrat över vad som drog Per-Olof och Elna till missionsarbete och till Afrika. Per-Olof har jag tidigare följt bakåt i släkten och nu har jag även under hösten 2008 följt Elna bakåt. Jag har också följt familjen ett par generationer framåt. Jag har nyligen fått en kopia av Elnas renskrivna memoarer (13 sidor maskinskriven text) av ett av hennes barnbarn. Insamlandet av olika arkivmaterial, foton, böcker och tidningsartiklar har skett under hösten 2008.

1. Den här artikeln handlar om missionärsfamiljen Wirén som var missionärer i Kongo 1892-1907. De "gick till" Kongo för Svenska Missionsförbundet. Jag ska skildra detta genom att berätta om:
 - a) Familjen och deras bakgrund.
 - b) Svenska Missionsförbundet och deras mission
 - c) Landet Kongo
 - d) Familjens tid i Kongo
 - e) Familjen i Sverige efter 1907.
2. Jag ska även sätta in detta missionsarbete i Kongo i den tidens samhällsvärderingar.

Familjen Per-Olof och Elna Wirén.

Per-Olof kom från smeds- och jordbrukarsläkter i Torsåkers socken, Gästrikland och Elnas släkt kom från Ovansjö och Årsunda socknar i Gästrikland. I hennes släkt var männen gruvarbetare, dagakarlar och husmän.

Per-Olof och Elna fick 6 barn mellan 1899 och 1915. Tre av barnen är födda i Kongo.

Barnen är **Elsa** Kristina Ntima född i Kongo 30 maj 1899,¹ **Märta** Olivia född i Hammarby 10 augusti 1901,² **Olof** Isak Nkaile född i Hammarby 19 december 1902,³ **Ingeborg** Helena Mbombi född i Kongo 22 juli 1904,⁴ Per **Fritjof** Ku född i Kongo 4 juni 1906⁵ och Ingrid Katarina Niangi född i Hammarby 23 januari 1915.⁶

Per-Olof Wiréns bakgrund

Per-Olof föddes 16 februari 1868 i Gammelstilla.⁷ Hans pappa hette Olof Wirén, född 19 september 1839 i Wibyhyttan.⁸ Pappan Olof var smed och hemmansägare på Wij 9, Torsåkers sn. Farfar Olof

1 Sveriges dödbok 1947-2006

2 Torsåker SCB-utdrag 1860-1949, födda 1901

3 Torsåker SCB-utdrag 1860-1949, födda 1902

4 Sveriges dödbok 1947-2006

5 Sveriges dödbok 1947-2006

6 Torsåker SCB-utdrag 1860-1949, födda 1915

7 Torsåker födelsebok C:8, 1862-1874

8 Torsåker födelsebok C:5, 1807-1846

Andersson, född 1806 i Wibyhyttan,⁹ var mästersmed och farmor hette Brita-Stina Rehn, född 1818 i Wij.¹⁰ Farmor och farfar bodde i Wibyhyttan. Farfarsfar Anders Olsson, född 1776 i Wibyhyttan¹¹ var mästersmed och farmorsfar Hans Rehn, född 1787 i Wij¹² var soldat. Per-Olofs mamma hette Stina Cajsa Hammarstedt, född 23 september 1844 i Hammarby.¹³ Morfar Eric Hammarstedt, född 1821 i Wibyhyttan,¹⁴ var smed och mormor hette Ingeborg Olsdotter, född 1820 i Näs.¹⁵ Mormor och morfar har bott både i Hammarby och Wibyhyttan. Mormorsfar Olof Säterström, född 1792 i Näs¹⁶ var skräddare. Morfarsfar Jan Jansson, född 1788 i Fagersta¹⁷, var mästersven.

Familjen Wirén ca 1914 med barnen Elsa, Märta, Olof, Ingeborg och Fritjof

Elna Engléns bakgrund

Helena ELNA Kristina Englén föddes 23 augusti 1872 i Storvik.¹⁸ Hon var oäkta barn till Brita Kristina Eriksdotter (även kallad Zachrisdotter), född 23 september 1852 i Hammarby¹⁹ och Johan Magnus Ek, född 1847 i Kungsgården.²⁰ Johans mamma i Kungsgården ville inte att Brita Kristina och Johan skulle gifta sig. Brita Kristina var för fattig och Johans mamma gjorde allt för att få henne från gården och det lyckades. Brita Kristinas dotter Elna togs omhand av sin morbror Olof Eriksson Englén, född 22 juni 1839 i Lund,²¹ och hans hustru Anna Helena Wallström, född 19 april 1833 i Sikvik²² från 6 veckors ålder och hon växte upp hos dem. Paret fick inga egna barn. Olofs och Brita Kristinas far hette Erik Zachrisson, född 1804 i Kihlen.²³ Han var gruvarbetare och

9 Torsåker födelsebok C:4, 1780-1806

10 Torsåker födelsebok C:5, 1807-1846

11 Torsåker födelsebok C:3, 1747-1779

12 Torsåker födelsebok C:4, 1780-1806

13 Ovansjö födelsebok C:6, 1823-1845

14 Torsåker födelsebok C:5, 1807-1846

15 Ovansjö födelsebok C:5, 1801-1822

16 Ovansjö födelsebok C:4, 1767-1800

17 Torsåker födelsebok C:4, 1780-1806

18 Torsåker födelsebok C:8, 1862-1874

19 Ovansjö födelsebok C:7, 1846-1861

20 Sveriges befolkning 1890, Kungsgården, Ovansjö

21 Årsunda födelsebok C:4, 1826-1861

22 Valbo födelsebok C:4, 1827-1851

23 Årsunda födelsebok C:3, 1794-1825

dagakarlar. Familjen bodde i byn Lunds marker, Årsunda. Vid mitten av 1940-talet upphörde gruvarbetet i Årsunda och fadern flyttade då till en gård Älgen, i Ovansjö sn. Erik fick jobb som dagakarlar. Erik avled 7 april 1855. Olof hade då sju år tidigare flyttat från föräldrahemmet. Olof och Brita Kristina hade två bröder Lars och Erik och en halvsyster Helena Fredrika. Mamman dog 1864 och därefter splittrades familjen. Brita Kristina blev som 13-åring piga i Storvik. Hon var bla piga hos stationsinspektör Söderblom och hans fru. Deras dotter Anna blev Brita Kristinas bästa vän. Anna blev också missionär. Halvsystern Helena Fredrika som var bara 9 år togs omhand av brukspatron Hjalmar Petré och han placerade henne på barnhemmet i Hammarby. Då hon blev 16 år blev hon piga på herrgården hos Hjalmar Petré.²⁴ Olof Englén bodde i Torsåker och Gävle innan han 1865 gifte sig och 1867 bosatte sig paret i Eltebo, Torsåker och Olof arbetade som dagakarlar. 1880 blev Olofs syster Helena Fredrika piga hos Olof, som då bodde i Eltebo. 1898 flyttade Olof och hans familj till Hammarby där han byggde Vretbo. I Vretbo fanns en stor lokal i den övre våningen som Olof hyrde ut till Nykterhetsorganisationen och till den frikyrkliga kretsen. Elna berättar att mamma Helena ofta sjöng de gamla läsarsångerna och lärde mig bedja aftonbön. Mina föräldrar var fattiga i lekamligt måtto men rika i Gud. Kongomissionen låg dem varmt om hjärtat.²⁵

Helena och Olof Englén

Svenska Missionsförbundet

1870-talet var en tid av nya idéer och splittring inom Svenska Kyrkan. Bland annat hade Paul Peter Waldenström framträtt med en ny försoningslära som många i Evangeliska Fosterlandsstiftelsens kretsar anslöt sig till. Detta ledde till ett krav att dess missionärer inte skulle vara skyldiga att ansluta sig till den Augsburgska bekännelsen. På sina håll fanns också en strävan att bryta med den kyrkliga nattvardsordningen. När ett förslag att ändra Evangeliska Fosterlandsstiftelsens bekännelseståndpunkt vid 1878 års konferens förkastades, bildades samma år Svenska missionsförbundet, som från 1881 även satte mission i andra länder på sitt program. Samma år sände de ut sina första missionärer till Kongo i Livingstone-Inland-missionens tjänst. Ett missionsföretag som från 1886 blev en självständigt organisation.

Från början av 1880-talet fanns tre olika missionerande organisationer i Sverige: Svenska kyrkans mission, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen samt Svenska missionsförbundet. Svenska missionsförbundets missionsfält var Kongo, Kina och Turkestan.

I Kongo blev Missionsförbundets mission självständig 1884 efter fem års samarbete med Livingstone-Inland-Mission. Man arbetade bland annat med att utarbeta ett skriftspråk för kikongo, översätta Bibeln till detta språk, anlägga och driva ett tryckeri. Mellan 1895 och 1912 dog 55 missionärer i detta arbete. På den tiden ansåg man att det berodde på klimatet.

Missionsförbundet hade (1911) 123 missionärer, varav 69 kvinnliga, 256 infödda medarbetare, 3.104 församlingsmedlemmar och 229 skolor med 5.822 elever. Man hade också en skola för missionärer/pastorer, den så kallade Missionskolan, på Lidingö. Dess missionstidning, "Missionsförbundet", gavs ut i 18 500 exemplar. Dess högste ledare, missionsföreståndare, var

²⁴ Hjalmar Petré var brukspatron i Hammarby från 1853 - 1980, född 1832, död 1898. Se sidan 75 i Stenmark

²⁵ Förutom kyrkboksuppgifterna är faktauppgifterna om Elnas bakgrund hämtade från hennes memoarer

pastor Erik Jakob Ekman 1878–1904 och därefter lektor P P Waldenström.²⁶

Väckelserörelsen i Torsåker-Hammarby

Under 1870- och 1880-talen gick en väckelsevåg över Gästrikabygderna. Rörelsen spreds och nådde Hammarby. Stora skaror samlades i Hammarbyparken, där prästen från Torsåker, F L Larsson och lektor P P Waldenström²⁷ från Gävle predikade. Patron Hjalmar Petrés fru Helena²⁸ medverkade med sång. På sommarkvällarna nådde tonerna av hennes sång över sjön till Eltebo, där folk stod på stranden och lyssnade. I Eltebo bodde Olof Englén och hans familj. Detta har morfar Olof Englén berättat för barnbarnet Elsa Wirén (Per-Olofs och Elnas äldsta barn). I Hammarby fanns från 1888 en krets av Torsåkers friförsamling med Lars Ström som kretsföreståndare fram till 1902. Sex ungdomar från bygden blev missionärer, tre från Torsåkers sn och tre från Ovansjö sn. Bönesalen i Vretbo byggdes av Olof Englén 1897.

Olof Englén syns framför fönstret t.v. på bilden. Flickan med sparken är Elsa Wirén, 4 år gammal. Vid grindstolpen står hennes föräldrar Per-Olof och Elna Wirén. Bilden är tagen 1903.

Övervåningen på huset användes som bönsal och den hade två ingångar, enkla bänkar av finhyvlade brädor på bockar. Ett litet bord längst fram fungerade som predikstol. I salen samlades man till möten och där kunde man bedriva missionsverksamhet. Hyran var 72:- i årshyra. En syförening startade med möten även under dagtid. 1902 bildades Hammarby friförsamling och samma år gick församlingen med i Svenska Missionsförbundet. Tidigare hade man varit ansluten genom Torsåkers friförsamling.

Elsa Wirén berättar att när föräldrarna Per-Olof och Elna var hemma i Hammarby 1902 så bodde de vägg i vägg med bönesalen. Ofta somnade jag till sångens toner: ”Jag står på stormig Jordanstrand” eller ”Halleluja. Halleluja vår gud”. Ett nytt eget missionshus invigdes 1905. Föreståndare 1902 blev Per Brodin.²⁹

Elsa Wirén

²⁶ Om Svenska Missionsförbundet på Wikipedia: <http://sv.wikipedia.org>

²⁷ Grundaren av Svenska Missionsförbundet

²⁸ Helena Berg var dotter till professorn och hovsångaren Isac Albert Berg i Stockholm. Både Helena och hennes pappa sjöng ofta i Hammarby

²⁹ Intervju med Elsa Wirén

Hvita bergens bibelkvinnohem och Missionsskolan i Stockholm.

Våren 1875 väcktes förslag om ett hem för utbildning av bibelkvinno i Stockholm. Det förlades i Hvita Bergen där det behövdes missionsarbete. Föreståndare blev Elsa Borg. 1877 var hemmet någorlunda i ordning. Missionsarbetet bestod i två delar: att räcka en hjälpsam hand åt ”nödens och lastens barn” och utbilda kvinnor för detta arbete. I sina råd till dem som ville bli bibelkvinno betonar Elsa Borg alltid den praktiska sidan av arbetet. Bibelkvinnoerna skulle lära ut ordning och renlighet och deltog därför i alla husliga sysslor. Besvärligast av allt i bibelkvinnohemmet var härbärgerandet av hemlösa kvinnor. De hade också skyddshem för fallna kvinnor och sjukhem. 1881 tillkom ett barnhem.

Kurserna i inre mission startade i oktober och pågick fram till juni. I början var kurserna gratis, men 1889 infördes en avgift på 50:-. Under kursen var allt fritt, men kläder måste man hålla sig med själv. 1885 började Svenska Missionsförbundet sända ut ogifta kvinnliga missionärer. För en kurs i yttre mission betalades 200:-. 1886 påbörjades en ny verksamhet ”Svenska kvinnors mission bland Nord-Afrikas kvinnor”. Efter 25 år hade 382 elever utbildats vid bibelhemmet, därav 60 för den yttre missionen. 424 kvinnor hade varit omhändertagna på skyddshemmet och 153 barn hade omhändertagits på barnhemmen.³⁰

Landet Kongo

Demokratiska republiken Kongo

Kongofristaten var åren 1885-1908 en koloni i Centralafrika i personalunion med Belgien. Kolonin tillhörde kung Leopold II av Belgien personligen, men denne tvingades överlämna kolonin till den belgiska staten 1908 sedan en omfattande internationell proteströrelse i början av 1900-talet uppmärksammat de omänskliga metoder med vilka landets sköttes. Det anses att befolkningens mängd i området halverades under Leopolds styre, vilket motsvarar mellan 8 och 30 miljoner döda, beroende på vilken befolkningsuppskattning som

görs. Det första årtiondet under Leopolds regim i Kongo handlade om att intensivt jaga elfenben. Under 1890-talets slut och det första årtiondet av 1900-talet kom den eftertraktade råvaran att vara naturgummi istället för elfenben.

Andra namn på landet är Belgiska Kongo 1908 - 1960, Republiken Kongo 1960-1965, Demokratiska Republiken Kongo 1966-1971, Zaïre 1971 - 1997 och Demokratiska Republiken Kongo eller Kongo Kinshasa 1997 -. Landet har en liten kustremsa vid Kongoflodens mynning mot

³⁰ Eriksson, Monica: I Vita bergen med Elsa Borg, sid 17-27

Atlanten, endast 37 kilometer lång. Kongo-Kinshasa är ett av Afrikas rikaste områden med hänsyn till naturtillgångarna. Mest kända är koppartillgångarna i provinsen Katanga, men i landet finns även tillgångar på diamanter, kobolt, guld, kadmium, petroleum, silver, zink, mangan, tenn, germanium, uran, radium, bauxit, järnmalm och kol. Timmer, ädelträ, palmolja och kautschuk utvinns ur skogstillgångarna. Det finns över 200 etniska grupper i landet och majoriteten av dem är olika bantufolk. De viktigaste etniska grupperna är luba (baluba) 18%, kongo 16%, mongo 13%, rwanda 10%, mangbetu-azande 6%, bangi och ngale 5,8%, rundi 3,8%, teke 2,7%, boa 2,3%, chokwe 1,8%, lugbara 1,6% och banda 1,4%. Övriga grupper utgör tillsammans drygt 16%. Språken är franska, lingala, swahili, kikongo och tshiluba. Av befolkningen är 20% protestanter och 50% katoliker.³¹

Per-Olofs och Elnas utbildning till missionärer.

Elna slukade allt i Missionstidningen som stod om Kongo och sade: Ack att jag en gång kunde få gå ut till Kongo. Missionären Henning Skarp var en gång och talade i vårt missionshus om Kongo. Jag och Per-Olof träffades ofta, vi var med i samma sångkör, spelade gitarr och sjöng på möten och var på fester i byarna tillsammans. Per-Olof gick till pastor A Olsson och talade om att han längtat och önskat att få gå till Kongo. I december 1892 fick han gå. Den 22 december sade vi farväl till varandra på Torsåkers station. I husförhörslängden 1891-1895 för Torsåker står Per-Olof som kolonist i Kongo.³² Han var inte utbildad missionär när han åkte till Kongo första gången 1892, han var praktisk arbetare och hjälpte till att bygga missionsstationerna. Enligt dottern Elsa så lärde sig Per-Olof slå tegel på tegelbruket i Storvik och han kolade med sin far i skolgen. Till Visby reste han och gick i byggmästarlära. Allt detta fick han nytta av i Kongo.³³ Efter drygt tre år kom han hem medtagen, gul i hyn som ett halmstrå, skriver Elna. Per-Olof gick missionsskolan i Stockholm 1896-1897. Han började 1 september 1896. Man kan se honom på ett skolfoto taget när klassen gick ut 1897. Per-Olof hade 50:- i månaden i underhåll och av detta gick 28:- i månaden till maten på skolan. Jag åkte iväg på kurs till Hvita Bergen, Elsa Borgs bibelkvinnohem åren 1896-1897. Även min kurs startade 1 september 1896, samtidigt som Per-Olofs.

Per-Olof gick i missionsskolan i Stockholm samtidigt som jag gick på utbildningen i Hvita bergen. Elsa Borg kallade en dag in mig och Per-Olof samt ytterligare ett förlovat par och lade sina händer på oss och välsignade oss och sade att våra fästmän fingo komma och hälsa på ibland, det var ju så roligt för oss. Varje söndag mötte också fästmännen oss och vi gingo i sällskap till Immanuelskyrkan. Jag fick ibland fick en slant av Per-Olof. Man var fattig och van vid det sedan barndomen. Jag trivdes utmärkt på Hvita bergen. Betyget från Elsa Borg betydde mycket om man skulle bli antagen till missionsskolan. Jag och min kamrat Sofie blev antagna och fingo börja skolan 1 september 1897 och bo på samma ställe, t.o.m. dela bädd. Jag gick därefter missionsskolan i Stockholm 1897-1898. Jag blev avskild till missionär vid årsmötet 1898.

Per-Olof reste omkring och visade bilder från Kongo fram till våren 1898, då vi tillsammans åkte hem till Torsåker. Den 11 juli firade vi bröllop i Wij en vacker solskensdag. Den 20 juli 1898 reste vi både från våra nära och kära till Kongo.³⁴

Hur reste man till Kongo?

Per-Olof skriver: Den 27 juli 1898 lämnade vi Stockholm med tåg. När vi kom till Göteborg tog vi in på Centralhotellet som ägdes av en snäll troende som tillhörde friförsamlingen och hans fru. Jag hade bott hos dem när jag för två år sedan kom från Kongo. Närmaste dagen ägnades att köpa det som vi behövde med oss som vi inte redan skaffat. Kl 1 den 29 avgick båten till Antwerpen. Många vänner vinkande av oss. Hela fredagen hade vi härligt väder och kände inte av att vi var på sjön. Därefter blev det storm. Kl 7 på söndagsmorgonen närmade vi oss land. Uppresan efter floden

31 Om Kongo på Wikipedia: <http://sv.wikipedia.org> samt artikel i Populär historia nr 5, 1998

32 Torsåker husförhör A:27, 1891-1895, sid 13

33 Intervju med Elsa Wirén

34 Från Elna Wiréns memoarer

skedde nattetid och omkring kl 1 voro vi framme vid Antwerpen. Hotellvärden var en svensk man.
35

Elna skriver: 1898 for jag till Kongo första gången. Först åkte vi till Göteborg och därefter med båt till Antwerpen, där fick vi vänta en hel vecka på att båten skulle bli i ordning. I Antwerpen hade jag en morbror som bott där i 40 år. Jag hade aldrig sett honom. Honom uppsökte vi och han var oss till stor nytta hela veckan. Efter en vecka styrde vi kosan mot Kanarieöarna. Där fick vi gå iland med en liten båt på en post Verittriffe. Sedan landade vi på Madeira, där fick vi inte gå iland. Sedan kom vi till Freetown och vi gingo inte iland där heller, men där fick vi först se de svarta som kommo i sina kanoter. Därefter gingo vi vidare till Banana vid Kongoflodens mynning, nu 5-6 mil ute i havet kunna vi se Kongoflodens bruna vatten. Vi gräto och jublade. Efter en dag i Banana gingo vi till Boma som var Kongos huvudstad och sedan reste vi vidare till Matadi.

Hemresan 1901 tog sju veckor och vi lade till vid 27 hamnar där det lastades mahogny, palmkärnor, jordnötter och elfenben. Det var hett och osunt inne i vikarna där båten lade till. Per-Olof fick svår och hög feber. Resan gick till Liverpool, därifrån åkte vi tåg tvärs över England, i Hull gick vi ombord på en svensk båt. På hemvägen på Nordsjön blev det storm.

Färden hem våren 1907 gick över Hamburg, Kiel, Köpenhamn och Malmö.³⁶

Kongoperioden 1892-1907

Per-Olof reste 22 december 1892 till Kongo som kolonist och praktisk arbetare, först i Diadia och sedan i Kinkenge. Han stannade i Kongo till 1896. Han for då tillbaka till Sverige för att vila upp sig och han började Missionsskolan i Stockholm den 1 september 1896. Per-Olof hjälpte till att bygga Diadia missionsstation.

Lite axplock från Diadia missionsstation: Hövdingarna frågade varför vi kommit till deras land. Missionär Pettersson kunde redan kikongo och han hade sällskap av missionär Skarp, som inte kunde språket. Missionär Pettersson förklarade då för dem att de kommit för att bo ibland dem och undervisa dem om Guds ord och att de kommit för att lära barnen läsa och skriva såsom alla barn i Europa kunna och vilket nu även barnen vid Kibunzi (en redan uppbyggd missionsstation) börjat lära sig. De hade icke kommit för att kriga. De svarade ”Bygg gärna men ni få inte äta folk eller köpa människor som slavar”. En dag blev den infödde arbetsledaren sjuk och man försökte hjälpa honom med fetischer men ingen förbättring inträdde. Han fördes till missionär Skarp och de infödda ville att han skulle se efter i sin bok vem som försakade arbetsledarens sjukdom genom sin trolldom. Han svarade att hans böcker inte kunde utpeka trollkarlar utan var böcker ur vilka man hämtade Guds ord. Skarp var dock villig att ge den sjuke medicin. Den sjuke fick medicin och blev bra. Det blev mycket bråk mellan de infödda och missionärerna om trolldom. En dag kom en skara svarta, klädda i röda mössor med en vit man i spetsen, Det var Statens vita och hans soldater. De skulle genast börja kriget mot de infödda. De ropade och skreko. Några träffades av blybitar från gevären. På Skarps förbön slapp dock folket undan döden. Men soldaterna toga allt vad de kunde komma över i byarna, getter, svin, höns, husgeråd och matvaror. Morgonen därpå lämnade de oss. Soldaterna återkom senare och många dödades. Missionär Skarp förblev alltjämt tämligen främmande för vårt språk, men han bad desto ivrigare för vårt folk. Han besökte de sjuka i byn och gav dem mat och vård. Folket ville inte komma till stationen för att delta i gudstjänsten, men då gick han i stället till dem i byarna, vandrade på dåliga vägar, över strida vatten utan broar, allt för att truga dem och bedja dem att mottaga Guds ord. Så småningom började dock folket att lyssna och vända sig till Gud. Skarp dog ute bland oss.³⁷

35 Per-Olofs Wiréns resebrev 5 augusti 1898 i tidningen Missionsförbundet 1898, sid 258-259

36 Från Elna Wiréns memoarer

37 Vildmarkens vår : skildringar från Kongo av infödda lärare, Några minnen från Diadias första tid

Diadia missionsstation och missionär Pettersson

Per-Olof skriver: Broder Skarp har lämnat oss. Broder Skarp har på sista tiden mer än någonsin tryckts af detta folks nöd och ständigt har han burit fram det i bön till vår allsmäktige fader, då han ledt de svartas sammankomster i våra samkväm i hans rum. Vid solnedgången har jag hört hans röst från ett närliggande berg, då han bedit för detta land och folk. Skarp har sedan han kommit hem från sin resa till Matadi icke varit särskilt stark. Han talade om Diadia som sitt hem. Här vill jag arbeta och här vill jag dö. Han gick så fridfullt hem. Alla brusto i gråt. Skarp begravdes i Diadia.³⁸

Per-Olof och Elna återkom sedan tillsammans som missionärer i Kinkenge och Kingoyi 1898-1901 och 1903 – 1907. Per-Olof blev föreståndare i Kingoyi.

Per-Olof skriver: Här i Kinkenge är vi särskildt friska. Tre månader har nu gått sedan jag och min hustru kommo hit. Bröderna Johansson och Jansson hade då redan uppfört ett stort präktigt boningshus och ett rum med garderob i ordning åt oss för att bo i. Stationen är anlagd på en ganska hög platå, där Kinkengebyn har legat sedan gammalt. Vi har redan omkring trettiofem gossar i skolan och i arbetet. Dessutom har en morgonskola börjats för äldre män, kvinnor och flickor. Folket här i Kinkenge är mycket vänligt stämdt mot oss. Vår lilla församling består av 9 stycken, de hvite och ett par arbetare från Mikumbungo inberäknade. 20 november hade vi glädjen att mottaga tre ynglingar i församlingen.³⁹

Per-Olof skriver: Vi har börjat söndagsskola i Kingoyi och för att uppmuntra de flitigaste hafva vi lofvat en skjorta och ett skycke till gossarne och en klänning till flickorna till jul. Jag skulle föreslå att fördelandet af julgåfvorna öfverlämnades åt oss härute som se och känna gossarna. Ty det är så här som hemma att somliga göra sig förtjänta af extra gåfvor under det att andra ej göra det.⁴⁰

Per-Olof berättar i flera av sina resebrev om att han vandrar runt i olika byar för att se var man kan bygga nya missionsstationer och skolor. Han möter ofta på massivt motstånd. Han pratar men de infödda och hövdingarna. Han hjälper också själv till att mura och bygga upp husen på nya missionsstationer.

38 Per-Olof Wiréns resebrev 4 december 1895 i tidningen Missionsförbundet 1896, sid 53-54

39 Per-Olof Wiréns resebrev 1 december 1898 i tidningen Missionsförbundet 1899, sid 35-36

40 Per-Olof Wiréns resebrev 18 februari 1905 i tidningen Missionsförbundet 1905, sid 146-147

Första huset på Kingoyi som byggdes av P O Wirén och J A Johnell 1900

Metusala Mundala skriver i "Några minnen från Kingoyi första tid" följande om familjen Wirén: Missionärerna Wirén med fru samt Jonell kom 1898 för att börja bygga Kingoyi station. Det första huset byggdes delvis av soltorkat tegel, men till största delen av gräs och palmgrenar enligt infödingarnas sätt att bygga hus. Följande torrtid maj-september månader, slogs och brändes tegel samt byggdes tvenne mindre hus, vilka sedan fingo tjäna som bostad för missionärerna samt till magasin mm för en tid framåt. Under tiden byggandet av stationen pågick, sökte missionärerna, då tiden det medgav, besöka de närliggande byarna för att närma sig folket och försöka tala om Gud. Vidskepelse och osanna rykten om de vita gjorde att de mer än en gång blevo hemkörda vid sina besök i byarna... Den som ändå förblev mest känd bland Numbu-folket var och förblev länge tata Wirén. Han hade lärt sig folkets seder och språk på ett särskilt sätt, vilket han sedan betjänade sig av vid samtal med folket och i sin förkunnelse av Guds ord. Han blev känd och väl känd ända uppe vid Lualaflodens källor, ja ännu längre bort... Tata och mama Wirén kommo åter ännu en gång till Kingoyi, Tata Wirén försökte på många sätt att få folket mera intresserat för arbete. Han stakade och mätte ut områden för folket att arbeta på. Han gav beting och lovade en extra gåva vid julen åt dem som arbetade raskt och och bra... O tata Wirén återvände allt för fort till Sverige – för att inte återkomma mera! Han är dock högt aktad, älskad och ihågkommen som få av alla äldre åtminstone vid Kingoyi. Han går ännu i dag under namnet "Kingoyi upphovsman och grundläggare".⁴¹

Kan man få bättre beröm än detta och bli bättre ihågkommen än på detta sätt!
Elna skriver om barnens födelse i Kongo. Elsa föddes 1899 i Kinkenge. Nyfikenheten var stor i byn. Först kom hövdingen strålände glad åt underverket. Sedan kom en stor hop kvinnor och fick se "musana". De trodde inte att vi vita föddes som de. Stor förvåning. Per Olof tog barnet med tång. Hon var skendöd men med konstgjord rörelse började hon andas och allt var över... Ingen feber inte malaria ens utan på 1 dygnet kunde jag stiga upp frisk och glad. Den lilla mädde också bra, växte och frodades. Men om några månader kom sorg och bekymmer. Lillan fick axeln ur led, det var 4 dagars marsch till en plats där det fanns läkare. Hon måste bli kvar hos doktorn 1 månad för det blev var i armhålan och det måste tamponeras. Hon blev frisk och kry igen. 1904 kom Ingeborg i Kingoyi var ock rar och vårt glädjeämne. Men även det blev sorg och bekymmer. Hon började febra var tredje dag endast kalla bad tog ner febern, Vi måste ibland upp på nätterna och bada henne, men sedan vi bytte klimat slutade febern. Vi kom till Kinkenge för en välbehövlig vila även för oss. 1906 föddes Ku i Kingoyi pigg och glad alltid snäll. Han slapp malarian som väl var.⁴²

Oroligheterna i Kongo 1906-07.

Stamstrider började i Kingoyi i september 1906 och upproret fortsatte. Makelafolket tänkte döda oss. I 14 dagar kunde vi inte sova lugnt, dels för att vi ej voro säkra om fienderna skulle komma igen, dels var det ett ständigt bråk bland de svarta som höllo till hos oss. Vi gick iväg till Kinkenge.

41 Vildmarkens vår : skildringar från Kongo av infödda lärare. Några minnen från Kingoyi första tid

42 Från Elnas memoarer

Men Gud hjälpte och beskyddade oss på ett så förunderligt sätt att vi fick leva och komma hem till Sverige till de våra igen... Det var andra gången våra liv hotades med döden.⁴³

Per-Olof skriver: Med ett visst vemod motsågo vi julen i Kikoyi i år (1906). Vi fruktade att vi ej skulle få upp några julbördor emedan vägen var stängd till följd av upproret, men bärare kunde gå och hämta dem i rätt tid. På julaftonen delades sakerna ut och festmåltid gafs för såväl dem som gått i skola på stationen, som åt barnen från våra byskolor, en skara på över 200. Dessa fingo kläder... Någon julotta kunde vi ej tänka på att hafva, ty kyrkan beboddes av 100 soldater och ett 30-tal bärare för staten, utan vi fick ordna våra möten under dagen då soldaterna kunde flytta ut sina saker. ..Det blev dop av 9 st av våra skolgossar som skulle intagas i församlingen. En stor skara högtidsklädda gossar och flickor voro samlade, flere än jag förr sett på en gång i Kingoyi kyrka, Två barn blefvo äfven framburna för att mottaga välsignelsen. Det ena tillhörde läraren och den andra var vår lille Fritjof. Kingoyi lilla församling har pröfvats mycket under året och flera hafva fallit i synd, men vi kunna ändå glädja oss åt en skara på 45 medlemmar, hvilka ännu vilja stå kvar och lefva för sin herre. När dessa rader skrivas är jag med familj redan flyttad från Kingoyi. Vi äro nu vid Kinkenge för att hvila och få ombyte på luft, hvilket vi så väl behöfva. Sedan komma vi att delta i arbetet här, tills vi, vill Gud, kunna resa hem på våren.⁴⁴

Elna skriver: Staten sände upp 28 soldater som transporterade oss genom fiendelandet. 4 dagars marsch till Matadi. Jag i en hängmatta och barnen i en som vi band opp i mitten där deras huvuden möttes. Så gick färden på leriga hala vägar och höga berg och djupa dalar över floder utan broar ibland en rankig hängbro... En eld brann utanför tältet hela natten för att hålla vilddjuren borta... På 5:e dagen kom vi till Matadi där vi fingo vänta på båten och det var skönt att i lugn och ro få vila efter resan genom landet hämta krafter för den långa resan över hav och land hem till Sverige. Färden hem våren 1907 gick över Hamburg, Kiel, Köpenhamn och Malmö.⁴⁵

Beslutet att inte fara tillbaka till Kongo 1908.

Oroligheterna 1906-07 bidrog antagligen till att det ansågs ännu mindre lämpligt att ha med barnen i Kongo. Elna skriver: Vi hade tänkt resa ut igen. Det var omöjligt. Mormor var död (Helena dog 20 maj 1908) och inget barnhem fanns ännu för missionärsbarn. Det gick inte att resa ifrån barnen. Det fanns inget lämpligt hem som kunde ta hand om alla fem barnen. Två familjer erbjöd sig att ta ett barn var. Var skulle de andra tre vara? Kl 4 en morgon åkte Per-Olof till Storvik med ett telegram till Stockholm som lydde: Vi kan inte resa från barnen. Båt var beställd och plats ordnad åt oss, men nu blev allt om intet. Vi två måste finna oss i som det blev, men barnen voro glada att vi blev hemma hos dem...⁴⁶

A Walder skriver in memoriam om Per-Olof: Han var en helgjuten kristlig personlighet, vars hela liv och verksamhet präglades av ett mycket stort nit för hednafolkens frälsning. Han lärde sig tala folkets språk. I sin vänskap var han trofast och sina kamrater i Kongo glömde han aldrig. De infödda omfattade han med sitt varma intresse och sin rika kärlek. Det var den stora tragedin i hans liv, att han som kanske mer än någon annan levde för detta folk, av omständigheternas makt tvingades att i förtid stanna i hemlandet.⁴⁷

I Hammarby efter 1907.

Familjen bodde, sedan de kommit hem från Kongo 1907, i Hammarby och var hela tiden aktiva i Missionsförsamlingen. De arbetade aktivt med stöd till missionen i Kongo.

I mars 1905 beslutades att man skulle bygga ett missionshus i Hammarby. Vid invigningen i nov 1905 fylldes alla de 300 sittplatserna. Detta skedde innan Wiréns kom tillbaka till Hammarby. Hammarby missionsförsamling blev aldrig särskilt stor, men hade tidvis livlig verksamhet. 1912

43 Från Elnas memoarer och Brev till Janna 30 sept 1906 från Kingoyi

44 Per-Olof Wiréns resebrev 13 februari 1907 i tidning Missionsförbundet 1907, sid 116-117

45 Från Elnas memoarer

46 Från Elnas memoarer

47 In memoriam in Ansgarius 1940, sid 142-143

rapporterades 38 medlemmar. 1925 fick församlingen 22 nya medlemmar.⁴⁸

*Utanför Missionshuset 1909. De flesta av medlemmarna i församlingen finns med på bilden.
T.v Per-Olof och Elna Wirén,*

Elna sksriver: Vi bodde i Eltebo, där vi fingo slita mycket hårt. Det var att bygga hus, ladugård, ty stället vi köpte var från 1700-talet och obeboeligt. Huvud, vad vi fingo frysa i den lilla stugan som fanns på ett rum och kök. Där bodde vi till det nya huset blev färdigt omkring ett år. Här föddes Katarina den 23 januari 1915. Hon blev vår tröst, då den ena efter den andra flög ur boet. Per-Olof orkade inte längre, han blev totalt utsliten och vi måste sälja hemmanet till vrakpris. Vi flyttade några år innan han dog ner till Kumla där vi fick det lugnt och skönt.⁴⁹
Per-Olof dog den 18 april 1940 och Elna dog den 2 april 1950, båda i Kumla.⁵⁰

Missionärernas syn på de infödda kongoleserna i början av 1900-talet.

Per-Olof skriver i ett brev hem 1893: ...bed till Herren, derhemma och för oss och äfven för detta folket att Han måtte mer och mer väcka behof hos dem för Guds ord, det se mycket lönlöst ut många gånger för våra ögon, då vi få se huru likgiltiga folket äro för Guds ord och äfven huru satan är verksam att även vilseleda dem som börjat tro på Gud så att de äfven gång efter annan faller för frestelserna åter i sina gamla vanor, men lofvadt vare vår Jesus Han ällskar både svarta och hvita lika. Han vill inte visa bort oss om vi kommo åter till Honom, om vi försyndat oss.⁵¹

Per-Olof skriver 1905: Då man lever bland infödingarne på stationen förefaller alla lika lata, liknöjda och tålmodspröfvande och man har svårt att för det dåliga hos dem se det goda, emedan det dåliga oftast lyser fram. Vid en evangelistkonferens i Kinkenge ter det sig annorlunda. Man förnimmer att de hafva godt förstånd och god insikt i Guds ord och att Guds ande äfven lärt dem att döma öfver, hvad som är rätt och orätt. Man kan då ej annat än inse att det är en stor välsignelse att hafva alla dess evangelister och man tackar Gud af hjärtat för att man äger dem.⁵²

Per-Olof skriver 1906: Något som folket här ej tyckas tröttna på är att trumma och dansa. För närvarande har ett riktigt dansskede inträddt. Nästan hvarje natt plågas vi af att höra det odrägliga skrånandet, deras sång och det nervretande oväsendet från trummorna.. Jag kunde nog föredraga det för nervernas skull men vid tanken på att en del af våra f.d. församlingsmedlemmar, nu fallna, äro med och drifvas af denna djäfvulska oförklarliga makt, som kan förmå dem att hålla ut hela natten och långt in på följande dag, då blir detta oväsen för mig olidligt och jag plågas däraf till kropp och

48 Protokoll från Hammarby Missionsförening från boken Det gamla bruket skall inte dö.

49 Från Elnas memoarer

50 Inbjudan till begravningakt

51 Från brev skrivet hem av Per-Olof Wirén 26 sept 1893 från Diadia.

52 Per-Olof Wiréns resebrev 3 november 1905 i tidningen Missionsförbundet 1906, sid 18-20

själ. Jag har mycket undrat öfver orsaken till denna uthållighet, men då jag tänker på de oanständiga åthäfvorna under dansen och på de svartas vittnesbörd om, att danserna ofta äro åtföljda av otukt, då har jag kommit till den slutsatsen, att det icke är bara dansen utan en otuktsande, som regerar deras hjärtan och sinnen. - I sanning härliga nationaldanser, hvilka enligt en del människors åsikter böra tillåtas och uppmuntras!⁵³

Dessa tre citat speglar tydligt missionärernas syn på de ogudaktiga inföddas behov av vägledning, utbildning och kristendom.

Toni Vanhatalo och Greger Andersson har skrivit en C-uppsats om missionärerna och Afrikas svarta barn under tidigt 1900-tal. "Afrikanernas religion ansågs locka fram afrikanernas mörkaste sidor, den var orsaken till deras naivitet, lättja, ondska, synd, brutalitet mm. Afrikanernas traditionella religion kontrasterar här skarpt mot den lutherska läran. Lutherska kristna framställs som upplysta, givmilda, goda och rationella människor präglade av kärlek till deras nästa och om bara afrikanerna vill omvändas till missionärernas religion menade man att det skulle ske en allmän lyftning av infödingarnas andliga och materiella nivå. Missionärernas liberala hållning måste betecknas som både stereotyp och chauvinistisk i den mening att de indirekt utesluter de världsliga, sociala, politiska, ekonomiska strukturer som omger afrikanerna. I detta idealistiska perspektiv blir därmed en individuell frälsning av afrikanerna det primära. Både Missionsförbundets och EFS:s missionärer intar en slags myndig fadersroll gentemot infödingarna, vilka framställs som lite tröga, vilseledda och svagsinta och därmed oförmögna att själva ta sig ur sitt ömkliga tillstånd. Trots att missionärerna intog en patriarkal inställning mot afrikanerna innebär inte detta att de kan beskyllas för att vara rasister. Man menar att de infödda inte för alltid är dömda till denna tillvaro. Det finns en väg ut ur denna moraliska och materiella dekanens, denna väg är frälsningen, dvs en omvändning till kristendomen. Missionärerna var dock med i spridandet av fördomar om afrikaner, vilket gör att de även har en del i upptrappningen av de rasbiologisk och speciellt kulturimperialistiska fördomar som under denna tid var i sväng i Europa. Missionärerna hade monopolställning på att sprida kunskap om afrikanerna. Missionärerna var inte medvetna om att de i vissa fall intog en sorts rasistiskt perspektiv i bedömandet av afrikanerna trots att man ur teologiskt perspektiv tog avstånd av allt som kan kallas rasism och rasbiologi".⁵⁴

Jag håller med om de slutsatser de kommit fram till i uppsatsen. Kongomissionärerna i början av 1900-talet var som alla andra präglade av den nationalromantiska andan som fanns i Europa och Sverige under denna tid. Nationalromantiken avspeglades i hela samhället. Missionärernas verksamhet bör därför sättas in i sitt rätta sammanhang och de arbete de gjorde bedömas utifrån dessa samhälleliga värderingar. Alla människor lever, verkar och påverkas av det samhälle som de har vuxit upp i och har runt omkring sig. Missionärernas hjälpsats präglades naturligtvis också av detta.

Kerstin Ellert

53 Per-Olof Wiréns resebrev 26 juni 1906 i tidningen Missionsförbundet 1906, sid 308-310

54 Vanhatalo och Andersson: Missionärerna och Afrikas svarta barn

Källor:

Litteratur:

Ansgarius ; 1940. Svenska missionsförbundets årsbok.

Eriksson, Monica: I Vita bergen med Elsa Borg, artikel i Stadsvandringar / Stockholms stadsmuseum. 16. - 1993. - S. 16-28. Artikeln finns även på Internet

http://www.stockholmskallan.se/php/fupload/SMF/SD/SSMB_0001064_01.pdf

Kongospår : Norden i Kongo . Kongo i Norden. Utställningskatalog, 2005. ISBN 91-85344-48-6

Larzon, Ulrica: Kongolesen och Missionsförbundet ; en studie av Svenska Missionsförbundets syn på de svarta i Kongo under 1930- och 1980-talet, C-uppsats i historia vid Uppsala universitet, 1992.

Palmér, Georg mfl: Kongo kommer : svensk missionsgärning i Kongo under 75 år, Stockholm, Svenska Missionsförbundets förlag, 1956

Sarja, Karin: Ännu en syster till Afrika : trettiosex kvinnliga missionärer i Nataal och Zululand 1876-1902. Avhandling, Uppsala universitet. ISBN 91-85424-77-3

Sjöblom, E V: I palmernas skugga : självbiografi och dagboksanteckningar, Stockholm, 1907, andra utgåva 2003. ISBN 91-974859-0-X

Stenmark, Bernt: Det gamla bruket skall inte dö, Sandviken, Kommunen, 1999. ISBN 91-971627-9-5

Stenström, Gösta: Vi möts i Mukimbungu : berättelsen om Anna, Wilhelmina och Elisabeth, Svenska Missionsförbundets tre första kvinnliga missionärer i Kongo 1886-1890. Falköping, Kinpese, 2002. ISBN 91-974282-0-5

Missionsförbundet. Svenska Missionsförbundets tidning. 1896, 1898, 1899, 1901, 1903, 1905, 1906, 1907 och 1938

Vanhatalo, Toni och Andersson, Greger: Missionärerna och Afrikas svarta barn : ett komparativt arbete och missionärens syn på afrikaner under tidigt 1900-tal, C-uppsats i Religionsvetenskap vid Högskolan i Gävle. 2000.

Vildmarkens vår : skildringar från Kongo av infödda lärare. Stockholm, Svenska Missionsförbundets förlag, 1928. Finns även på Internet <http://runeberg.org/vildvaar/0001.html>

Återblick öfver femton års missionsarbete vid Hvita Bergen i Stockholm från hösten 1876 till hösten 1891. Stockholm, 1891. Finns även på Internet.

http://www.stockholmskallan.se/php/fupload/SMF/SD/SSMB_0007504_01.pdf

http://www.stockholmskallan.se/php/fupload/SMF/SD/SSMB_0007504_02.pdf

http://www.stockholmskallan.se/php/fupload/SMF/SD/SSMB_0007504_03.pdf

Återblick över tjugofem års missionsarbete vid Hvita Bergen i Stockholm från hösten 1876 till hösten 1901. Stockholm, 1901.

Arkivmaterial:

Kyrkböcker från Torsåker, Ovensjö och Årsunda och Valbo socknar i Gästrikland

Elna Wiréns memoarer

Intervjuer med Elsa Wirén, Gamla Stenhusets arkiv i Hammarby

Torsåkers friförsamling och Hammarby missionsförsamling, Gamla Stenhusets arkiv i Hammarby

Per-Olofs och Elna Wiréns arkiv, Svenska Missionförbundets arkiv i Stockholm.

Övriga källor:

Deras föräldrar för till Kongo för att missionera, artikel i Norrköpings tidningar, år saknas.

<http://www.nt.se/Print.aspx?articleid=1006408>

Kongo - kung Leopolds privata slavstat, artikel i Populär historia nr 5, 1998.

Om Kongo i Nordisk familjebok, Uggleupplagan 14, sid 742-744. Finns även på Internet

<http://runeberg.org/nfbn/0397.htm> <http://runeberg.org/nfbn/0398.htm>

Svenskarna koloniserade Kongo, artikel i Sundsvalls tidning 17 nov 2005.

<http://www.st.mu/artiklar/utskrift.phd?id=512888>